

خرم آبادشناسی

یادداشتی به بهانه چاپ مجموعه سه جلدی آن

○ حمیدرضا دالوند

○ خرم آبادشناسی (۳ ج)
○ تألیف: سیدفرید قاسمی
○ ناشر: افلاک، خرم آباد،
چاپ اول، ۱۳۷۸

جای بسی شادمانی است که به روزگار ما لرستان شناسی از چند کتاب کلیشه‌ای و مشت‌آلود اظهار نظر خیال پردازانه فراتر رفت و هر روز به همت مردان دلسوز این دیار چهره آن به هم میهنانمان شناسانده می‌شود. بی‌شک پژوهشگر ارجمند آقای سیدفرید قاسمی یکی از تاثیرگذاران و پدیدآورندگان این امر است که در ادامه کار پیشگامانی چون زنده یاد علی محمد ساگی، استاد حمید ایزدپناه و دکتر بهاروند و دیگران، سهم بزرگی بر عهده داشته و دارند.

خرم آبادشناسی نام مجموعه تازه و در حال انتشاری از آقای قاسمی است که بنا به گفته ایشان حجم آن در حدود ۵۰ جلد ۱۰۰ صفحه‌ای با قطع وزیری پیش‌بینی شده و تاکنون سه جلد آن از سوی انتشارات افلاک به چاپ رسیده است. نخست کتاب در ۵ جلد ۱۰۰۰ صفحه‌ای طراحی شده بود ولی به علت مشکلات نشر به ۵۰ جلد ۱۰۰ صفحه‌ای تبدیل شد. از آنجایی که این مجموعه تنها یک مورد از فعالیت‌های لرستان شناسی نویسنده است، لذا بدون درک جریان فرهنگی ایجاد شده، هدف‌ها، شیوه کار، کارنامه و برنامه‌های مولف، شناخت درست آن، اگر نگوئیم ناممکن که بس دشوار می‌نماید، ناگزیر نیازمند تصویر روشنی از ویژگیهای برجسته نویسنده و جایگاه او هستیم.

آقای فرید قاسمی از چهره‌های شناخته شده و بی‌نیاز از

توصیف و تعریف در زمینه تاریخ مطبوعات ایران است. تحصیلات دانشگاهی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و کارنامه مطبوعاتی وی چه در عرصه روزنامه‌نگاری و چه نقد، تاریخ نشریات و اطلاع‌رسانی که نزدیک به ۷۵٪ نوشته‌های او را در برمی‌گیرد، معرف حضور خوانندگان دانش‌پژوه هست. از این رو باید گفت پیش از هر چیز قاسمی یک روزنامه‌نگار و کارشناس مطبوعاتی است که به ضرورت در عرصه تاریخ به ویژه تاریخ لرستان نیز قلم می‌زند. تدوین تاریخ بدست روزنامه‌نگاران یا تاثیری که روزنامه‌نگاری بر تاریخ‌نویسی نوین ایران نهاده است موضوعی در خور اندیشه و نیازمند بررسی جداگانه‌ای است. حجم آثار منتشره از این دست به اندازه‌ای است که می‌توانیم از سبک «تاریخ‌نویسی ژورنالیستی یا روزنامه‌نگارانه» سخن به میان آوریم.

گذشته از داوریه‌های ارزشی، این شیوه از ویژگی‌هایی چون عناوین جذاب (مانند تیترو روزنامه‌ها)، سادگی و شیوایی قلم، گسستگی موضوعات، توجه و تاکید بر رویدادهای هیجان‌انگیز و خواندنی حتی حاشیه‌ای، پرهیز از تحلیل‌های پیچیده و مبتنی بر اندیشه‌های فلسفی، جامعه‌شناسی و یا روان‌شناختی و....، توجه به مخاطب در گستره وسیع و عام آن، پرداختن به موضوعات ملموس و نزدیک به زمان خواننده، همچنین بهره‌برداری فراوان از منابع مطبوعاتی حتی بصورت

► خرم آباد
قلعه فلک الافلاکی

مجموعه خرم آبادشناسی اگر چه به ظاهر بازگشت از اندیشه گروه‌گرایی نویسنده می‌باشد، ولی بیشتر به نظر می‌رسد رویکردی اطلاع‌رسانی داشته باشد. به سخن دیگر هدف از آن ارائه و انتشار فهرست یا گزیده‌ای از مدارک و مواد گنجینه او باشد

رویکرد اطلاع‌رسانی و خواندنی بودن مطالب بر تجزیه و تحلیل‌های پیچیده می‌چربد ولی نکته سنجی‌ها و نتیجه‌گیری‌های ژرف بینانه در آن فراوان به چشم می‌خورد

کارنامه لرستان‌شناسی قاسمی از دیگر پیش‌زمینه‌های این اثر است. پیشینه خانوادگی و کنجکاوی فطری از همان دوران کودکی وی را علاقمند به شناخت محیط فرهنگی و اجتماعی شهر و دیار خود ساخت و وی را وادار به این کار نمود. به گونه‌ای که چشمگیرترین حاصل این تلاش سی ساله، کم‌نظیرترین گنجینه لرستان‌شناسی (کتابخانه شخصی او) در دو سطح رسمی (دولتی) و غیررسمی است و همواره ره‌گشای پژوهشگران این رشته بوده است.

دهه گذشته سرآغاز نمردهی تلاش‌های قاسمی بوده است که در کنار فعالیت‌های مطبوعاتی در سطح ملی، دیار خویش را فراموش نکرده و دین خود را نسبت به آن ادا کرده‌اند. کتابشناسی توضیحی لرستان (اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی لرستان، ۱۳۷۲) و تاریخ خرم‌آباد (انتشارات افلاک، ۱۳۷۵) همچنین حدود یکصد مقاله در حوزه لرستان‌شناسی آثار ارزشمند او در این زمینه‌اند ولی باور راسخ به جریان‌سازی فرهنگی و پدیدآوردن یک جنبش فراگیر پژوهشی به جای تک‌روی و گوشه‌گیری و یکسونگری سبب شد تا نقش مهم و تأثیر ژرف او بر لرستان‌شناسی آشکارتر گردد. در راستای همین باور بود که چند روزنامه محلی را بنیاد نهاد. در ساماندهی انتشارات محلی صادقانه و دلسوزانه از هیچ کوششی دریغ نورزید. برای ارج

خام (به گونه‌ای که گاه اثر از تالیف به گردآوری، گزیده و تدوین تقلیل می‌یابد) و یا توجه به تصاویر و... برخوردار است. شیوه روزنامه‌نگارانه به سبب ویژگی‌های یاد شده، به ویژه جذابیت‌های چشمگیر آن برای خوانندگان، در آشنایی مردم با تاریخ معاصر نقش مهمی برعهده دارد. با این همه ممکن است از آفت و آسیب‌های بی‌محتوایی، پراکنده‌گویی و ارائه اطلاعات یکسونگرانه و تبلیغاتی به خواننده در امان نباشد.

بنابراین «تاریخ نویسی روزنامه‌نگارانه» را به دو گونه مشخص می‌توان تقسیم کرد: الف - گونه‌ای که در آن ارزش‌ها، فنون و ظرفیت‌های روزنامه‌نگاری در خدمت تاریخ نویسی قرار می‌گیرد و مطالب تاریخی به کمک آنها در بهترین وجه ارائه می‌شوند.

ب - گونه‌ای که تنها به هیجان خواننده توجه دارد و به خواندنی‌های تاریخی توجه می‌کند.

از برجستگی‌های چشمگیر خرم آبادشناسی که نویسنده استادانه بدان پرداخته است، رعایت همین مرز ظریف است و می‌تواند الگوی خوبی برای این دست کارها باشد. از این رو باید گفت شیوه کار آقای قاسمی به طور کلی در گونه «الف» جای می‌گیرد و از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار است که بجای خود یادآوری می‌شود.

گستره موضوعی رنگارنگ کتاب آن را به دانشنامه‌ای از ناگفته‌ها و ناشناخته‌های خرم آباد تبدیل کرده است. در نتیجه برای هر کس با هر سن و هر مرامی نکته‌ای گفتنی دارد. حتی تصاویر جذاب پشت و روی جلد و یا عکس‌های تاریخی درون متن، هر لرستانی کنجکاو، ولو بی سواد را به خود می‌کشاند

تغییرات وسیعی به ویژه ظرف دو دهه اخیر پیدا کرده است، کتاب راهنمای تلفن این شهر است که بر این مدعا صحه می‌گذارد. بررسی تطبیقی راهنمای تلفن خرم آباد ۱۳۵۶ با راهنمای ۱۳۷۶ نشانگر آن است که نام بسیاری از خانواده‌ها که مدت‌ها سابقه سکونت در خرم آباد داشته‌اند - پس از دو دهه - در این راهنما یا وجود ندارد و یا نسبت به خانواده‌های جدیدالورود بسیار کمترند. از سوی دیگر بسیار نام‌ها نیز که در سال ۱۳۵۶ در راهنمای تلفن خرم آباد وجود نداشته‌اند در راهنمای ۱۳۷۶ صاحبان دهها شماره تلفن‌اند» (خرم‌آبادشناسی ۱۲/۱). اگر چه قاسمی از ادامه مطلب به سبب ملاحظه‌های اخلاقی و اجتماعی سرباز می‌زند ولی می‌گوید: «مراد نگارنده از آنچه نوشت، ثبت نکته‌ای برای آیندگان بود تا این مختصر در دفتر ایام بماند» (خرم‌آبادشناسی ۱۲/۱). پرداختن به باغ‌های اطراف شهر و یادکردن از سرسپور صیدمیرزا، شخصیتی که به نظر برخی شاید سزاوار هیچ توجهی نباشد، از این دست حسن سلیقه‌های نویسنده است (نک. خرم‌آبادشناسی ۷۷/۲).

تسلط قاسمی بر منابع متنوع در زمینه لرستان‌شناسی از دیگر برجستگی‌های اثر است. در اشاره‌ای که به وضعیت شهرداری و شهرداران خرم آباد کرده این نکته به روشنی نمود یافته است. او می‌نویسد: «کارنامه این شهرداران در لابه‌لای اوراق شهرداری و سازمان‌های اسنادی، راهنماهای مسافران نوروزی، سالنامه شهرداری‌ها، کارنامه‌های استان، کتاب‌ها و کتابچه‌هایی که در دوره‌های مختلف از سوی شهرداری خرم‌آباد، فرمانداری کل و سپس استانداری لرستان چاپ شده و در بسیاری از روزنامه‌ها و مجله‌های هفتاد سال اخیر، مندرج است» (خرم‌آبادشناسی ۷۶/۲). یعنی چیزی حدود ۹ گونه منبع اشاره شده است که نیمی از آنها بدیع و یا کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته یا می‌گیرد. چنین نگرش وسیع و ژرف درست عمل به این گفته مشهور است که «هر مانده تاریخی برای مورخ ارزشمند است.»

گستره موضوعی رنگارنگ کتاب آن را به دانشنامه‌ای از ناگفته‌ها و ناشناخته‌های خرم آباد تبدیل کرده است. در نتیجه برای هر کس با هر سن و هر مرامی نکته‌ای گفتنی دارد. حتی تصاویر جذاب پشت و روی جلد و یا عکس‌های تاریخی درون متن، هر لرستانی کنجکاو، ولو بی سواد را به خود می‌کشاند. بهره‌گیری فراوان از منابع مطبوعاتی از جمله دیگر ویژگی‌های کتاب است. مقاله‌ای که زیر نام «انتخابات دوره هفدهم» در جلد یک آمده است، نمونه کاملی از این گونه بهره‌برداری‌ها است (نک. خرم‌آبادشناسی ۳۲/۱-۶۲).

از دیگر ویژگی‌های درخور توجه اثر که می‌توان قابل‌الگو برداری باشد. تناسب میان حجم صفحات، محتوی و قیمت کتاب، هم برای خواننده و هم ناشر آن است. بهای ۵۰۰۰ ریالی هر نسخه و شمارگان ۳۰۰۰ نسخه‌ای هر جلد برای یک ناشر محلی آن هم در استان محرومی چون لرستان وضعیت مطلوبی به نظر می‌رسد زیرا قیمت مناسب به علاوه محتوای خواندنی و استقلال مطالب دست کم اجازه خرید یک جلد را به هر کتابخوانی می‌دهد در نتیجه برگشت سرمایه ناشر تضمین می‌شود. وانگهی حجم کم کتاب و سرمایه‌گذاری محدود برای نشر آن، سبب می‌شود که در صورت عدم استقبال خوانندگان ناشر متحمل زیان جبران‌ناپذیر و رها کردن کار نشود.

حروفچینی و صفحه‌آرایی اگر چه در سنجش با کار ناشران حرفه‌ای و با تجربه راه زیادی در پیش دارد ولی نسبت به آثار آغازین همین ناشر بسیار تکامل یافته است که خود مایه شادمانی و امید است و جای آن دارد بر تلاش دلسوزانه آنها ارج نهاده شود.

نهادهای به پیشگامان و پژوهشگران صاحب نام به گردآوری مقالات آنها پرداخت و لرستان نامه، «مفرغ لرستان» و خاطرات زندانیان فلک‌الافلاک را تدوین کرد. فصل نامه وزین «شقایق» را طی ۴ شماره در سال ۱۳۷۶ ارائه کرد که نخستین کوشش جدی لرستان‌شناسی و یا به تعبیری مرانامه این جنبش بود. این تلاش به گونه‌ای پربارتر و دانشگاهی در سال ۱۳۷۷ با نام «لرستان پژوهی» ادامه یافت. همچنین او به تازگی زیرعنوان کتاب لرستان مجموعه‌ای بنیان نهاد، که برای چاپ به جناب آقای مجتبی مقدسی، مدیر «انتشارات حروفیه» واگذار شده است. امید است هر چه پربارتر و نهادینه‌تر آن را ادامه دهد. از پی‌آمدهای «شقایق» و «لرستان پژوهی» تشکیل انجمنی غیررسمی از پژوهشگران و نوقلمان لرستانی و لرستان پژوهان کشور بود که طی آن سالوده دوستی و خودباوری میان دو نسل غریب اما همدرد پی‌ریزی شد. بسیاری از چهره‌های گمنام، شناخته شدند و فراوان کسانی که به غیرت افتادند و قلم بدست گرفتند.

مجموعه خرم‌آبادشناسی اگر چه به ظاهر بازگشت از اندیشه گروه‌گرایی نویسنده می‌باشد ولی بیشتر به نظر می‌رسد رویکردی اطلاع‌رسانی داشته باشد. به سخن دیگر هدف از آن ارائه و انتشار فهرست یا گزیده‌ای از مدارک و مواد گنجینه او باشد. تا بدین وسیله زمینه آرزوهای بزرگتر ایشان چون انجام یک اثر ماندگار گروهی برای شناخت یکی از گمنام‌ترین بخش‌های میهنمان فراهم آید. به هر حال مجموعه «خرم‌آبادشناسی» به مطالب متنوعی از لحظات تاریخ معاصر شهرستان خرم‌آباد می‌پردازد. نویسنده هدف از تدوین آن را چنین بیان می‌دارد: «آدمیزاد به زادگاه و خاستگاه خود مدیون است و باید این دین را بشناسد و تکلیف خود را ادا کند. این دفتر همچون دیگر کوششهایی که برای لرستان‌شناسی به انجام رسانده‌ام تلاش برای ادای دین است....»

آنچه در تاریخ خرم‌آباد و سایر کتابها، مجموعه مقاله‌هایم در نشریه‌های مختلف به ویژه در دو نشریه‌ای که خود با عنوان‌های فصلنامه شقایق و فصلنامه لرستان‌پژوهی تدوین کرده‌ام، سلسله کتابهای حاضر که نام خرم‌آبادشناسی دارند و نیز مجموعه ۵ جلدی خرم‌آباد که در آینده منتشر می‌شود - نوشته‌ام به انگیزه شناخت هر چه بیشتر این شهر به ویژه گوشه‌های پنهان و نیمه پنهان از حیات اجتماعی آن است.» (خرم‌آبادشناسی ۵/۱).

از نظر شکل و ساخت کتاب، سه جلد منتشر شده در قطع وزیری و به تعداد هر جلد ۱۴۰ صفحه می‌باشد. در دو جلد نخست فصل‌بندی مشخصی به چشم نمی‌خورد و موضوع ویژه‌ای با هدف از پیش تعیین شده دنبال نمی‌شود ولی در بخش سوم با درج عبارت «ویژه گفت و گو» کتاب هدفمندتر شده است.

در نتیجه باید گفت مجموعه مورد بحث تحت تاثیر سنت و تجربه مطبوعاتی نویسنده است. مجله‌ای به قلم یک نفر می‌باشد که هر مطلب آن به شکل مقاله‌ای مستقل تدوین یافته است. اشاره به فهرست مطالب آن در اینجا ممکن نیست ولی درون مایه اثر را می‌توان چنین تقسیم کرد: خاطرات، نخستین‌های خرم آباد، اسناد، سرگذشت‌ها، انجمن‌ها، مطبوعات، کتاب و کتابخوانی، جغرافیا و بافت شهری، چهره‌ها و تصاویر و...

قلم نویسنده ساده، روان و همه فهم است. رویکرد اطلاع‌رسانی و خواندنی بودن مطالب بر تجزیه و تحلیل‌های پیچیده می‌چربد ولی نکته سنجی‌ها و نتیجه‌گیری‌های ژرف بینانه در آن فراوان به چشم می‌خورد. اثبات دگرگونی پر دامنه و شتابان بافت جمعیتی شهر خرم‌آباد طی دو دهه (۱۳۵۶ تا ۱۳۷۶) به کمک بررسی تطبیقی راهنمای تلفن آن شهر یکی از همین باریک‌بینی‌ها است. او می‌نویسد: «یکی از ابزارهای مکتوب که نشان می‌دهد جمعیت خرم‌آباد